

KLAUDY KINGA

NYELV ÉS FORDÍTÁS

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 68.

KLAUDY KINGA

NYELV ÉS FORDÍTÁS

Válogatott fordítástudományi tanulmányok

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2007

SEGÉDKÖNYVEK
ANYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 68.

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

Lektorálta:
HELL GYÖRGY

ISSN 1419 6603
ISBN 978-963-7094-68-2

© TINTA Könyvkiadó, 2007
© Klaudy Kinga, 2007

A kiadásért felelős
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Temesi Viola
Műszaki szerkesztő: Bagu László

TARTALOM

Előszó	7
I. FEJEZET	
A FORDÍTÁSTUDOMÁNYRÓL	17
Magyar fordítástudomány a 19. században (Brassai Sámuel nézetei a fordításról)	19
A magyar fordítástudományi terminológiáról	27
Fordítástudomány az ezredfordulón	33
II. FEJEZET	
FORDÍTÁS ÉS ANYANYELV	43
Fordítás és nyelvi norma	45
Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért”?	50
III. FEJEZET	
NYELVPÁROK SZERINTI FORDÍTÁSI PROBLÉMÁK	57
Az idéző mondategység igéiről	59
A frazeologizmusok szó szerinti fordításáról	69
Jelentésfelbontás és jelentésösszevonás a fordításban és a kétnyelvű szótárakban	79
Barátságtalan nyelvpárok. A jelzős főnévi csoport viselkedése a fordításban	93
IV. FEJEZET	
SZÖVEGSZINTŰ FORDÍTÁSI PROBLÉMÁK	109
Hogyan alkalmazható az aktuális tagolás elmélete a fordítás oktatásában?	111
A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben	120
Szövegszintű műveletek a fordításban	138
Mi történik a mondatkezdő tematikus alannyal a fordításban?	145

V. FEJEZET	
FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK	153
Az explicitációs hipotézisről	155
Az aszimmetria hipotézis	169
A fordítási univerzálékról (különös tekintettel az egyszerűsítésre)	176
Az implicitációról	181
VI. FEJEZET	
KUTATÁSMÓDSZERTANI KÉRDÉSEK	187
Dinamikus kontrasztok	189
A műveti aszimmetria fogalma a fordításkutatásban	201
Hipotézisalkotás a fordítástudományban	207
VII. FEJEZET	
FORDÍTÁSOKTATÁS	215
Fordítóképzés és fordítástudomány Magyarországon az ezredfordulón	217
A fordítás oktatásának elvi kérdései – 25 év után	229
Mindennapos nyelvi közvetítés	236
Az EU-szakszövegek fordításának oktatása	242
A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán	253
VIII. FEJEZET	
FÜGGELÉK	261
Klaudy Kinga publikációinak jegyzéke (1975–2006)	263
Névmutató	272

ELŐSZÓ

A Nyelv és fordítás című válogatott tanulmánykötet bevezetéseként szeretnék néhány szót szólni arról, hogyan lettem fordításkutató, milyen szempontok alapján válogattam össze a kötet tanulmányait, és mire lehet őket használni?

Hogyan lettem fordításkutató?

Ahhoz, hogy valamely tudományterületet egy országban érdemes legyen művelni, szükség van a szakemberek egy bizonyos kritikus tömegére, akik annak a tudományterületnek a szakirodalmát ismerik, rendszeresen követik a hazai és nemzetközi tudományos eredményeket, konferenciákat rendeznek, folyóiratokat adnak ki, tudományos utánpótlást nevelnek. Amikor a 70-es években elkezdtem fordításkutatással foglalkozni, mindezt a magyar fordítástudományról nem lehetett elmondani. Miközben magas színvonalú műfordítói tevékenység és egyre növekvő méretű szakfordítói tevékenység zajlott, melynek jelentőségét a magyar kultúra, irodalom és tudomány fejlődésében aligha lehet túlbecsülni, magát a fordítói tevékenységet vagy a fordítás eredményeképpen kapott szövegeket senki nem tartotta kutatásra érdemes tárgynak.

Nagyszerű műfordítóink egy-egy műhelytanulmányon kívül nem nagyon nyilatkoztak tevékenységükről (Bart és Rákos 1980). Az irodalmárok tudtak a fordítástudomány nemzetközi szakirodalmáról (*Helikon Világirodalmi Figyelő* 1986. 1–2), de nem tudtak mihez kezdeni vele, úgy is mondhatnánk, hogy a nemzetközi fordítástudomány nem termékenyítette meg a magyar irodalomtudományt. A szakfordítók közül Tarnóczy Lóránt volt az egyetlen, aki 1966-ban összefoglalta nagyjából mindazt, amit a fordításelméletről a hatvanas években a világon tudni lehetett (*Fordítókalauz*), de őt különös csodabogárnak tekintették kollégái, és már nem érte meg a fordítástudomány magyarországi elterjedését.

A fordítás elméleti kérdései még leginkább az alkalmazott nyelvészek figyelmét keltették fel, akik a 70-es években a TIT Budapesti Nyelviskolájának és a Közgazdasági Egyetem Nyelvi Intézetének szakmai továbbképzésein népszerűsítették a modern nyelvtudománynak az idegen nyelv oktatásában felhasználható eredményeit: Szépe György, Ferenczy Gyula, Hell György, Hegedűs József, Fülei-Szántó Endre, és az akkor még alkalmazott nyelvészettel is foglalkozó Dezső László nevét kell itt megemlíteni.

Én magam nyelvészként és gyakorló fordítóként úgy találkoztam a fordítástudománnyal, hogy 1972-ben valamelyikük kezembe adta Revzin és Rozencvejg: *Osznovi obscsevo i masinnovo perevoda* című művét. Akkor tudtam meg, hogy a fordításnak nemcsak gyakorlata, hanem elmélete is van, és hogy a fordítást nyelvészeti szempontból is lehet tanulmányozni. Revzin és Rozencvejg műve egy új világot tárt fel előttem, felkeltette az érdeklődésemet a fordítástudomány többi klasszikusa, Vinay és Darbelnet, Catford, Nida, Mounin és a többi orosz szerző: Fjodorov, Recker, Komisszarov, Svejcer, Barhudarov művei iránt.

Gyakorló fordítói tapasztalataim addig is voltak, de ezután már nem tudtam úgy fordítani, mint azelőtt: elkezdtem figyelni saját fordítói tevékenységemet, tanulmányozni más fordítók, lektorok munkáját. És amikor az élet úgy hozta, hogy 1973-tól az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Csoportjában kezdtem el fordítást oktatni, végleg elköteleztem magam a fordítás kutatása mellett. Az oktatási gyakorlatban azonnal létkérdéssé vált a fordításelmélet haszna, létjogosultsága. Elkezdtem rendszerezni a fordítói hibákat, nyelvészeti alátámasztani lektori javításaimat, és disszertációm témájául az oroszról fordított magyar szövegek jellegzetességeinek nyelvészeti vizsgálatát választottam, ill. e jellegzetességek közül a professzionális fordítók fordításaiban végbemenő mondat- és szövegszintű eltolódások leírását.

A szövegszinten érzékelhető eltolódások megnevezésére Papp Ferenc „kvázi helyesség” terminusát használtam fel. Témavezetőm is Papp Ferenc akadémikus lett, akinek személyisége, kutatói habitusa, tudományszervezői tevékenysége meghatározó volt további pályafutásom szempontjából. Az általa szervezett russzisztikai konferenciákon évente összegyűlő nyelvtanárok, nyelvészek jelentették azt a szakmai közösséget, akik nyitottak voltak a fordítás nyelvészeti megközelítése iránt. 1983-ban egy ilyen russzisztikai konferencián alapítottuk meg az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának Fordításelméleti Szekcióját, amely 1990-ben Fordításelméleti Munkabizottsággá lépett elő, és keretet adott a fordítástudományi kutatásoknak. A kilencvenes évek közepe kedvezett a nemzetközi kapcsolatoknak is, elkezdhattünk nemzetközi fordítástudományi konferenciákra járni, és két sikeres nemzetközi konferenciát mi is rendeztünk egyet Szombathelyen 1992-ben és egyet Budapesten 1996-ban. A második *Transfere necesse est* konferenciára megjelent a *Translation Studies in Hungary* kötet, amely angol nyelven adott képet a magyarországi fordításkutatásról.

A 90-es évek más szempontból is változást hozott. Orosz-magyar vonatkozású kutatásaimat kiterjesztettem az angol-magyar, német-magyar és francia-magyar nyelvpár fordítási szempontú leírására is, és egy indoeurópai-magyar átváltási tipológia létrehozását tűztem ki célul. Kiefer Ferenc bátorítása alapján ez a kutatás nagydoktori disszertációm témája lett, majd később könyv alakban is megjelent *A fordítás elmélete és gyakorlata* címmel (1994), és azóta is ez az alapja a budapesti, miskolci és pécsi egyetemen tartott fordításelméleti előadásaimnak: *Bevezetés a fordítás elméletébe* (1999), *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* (1999). Az utóbbi könyvben felvázolt indoeurópai-magyar átváltási tipológia a fordítót állítja a középpontba, és a fordítók által végzett műveletek leírását, rendszerezését és magyarozatát tűzi ki célul.

Andrew Chesterman, a modern fordítástudomány egyik jeles képviselője, aki sokat foglalkozik kutatási-módszertani kérdésekkel, háromféle kutatási modellt különböztet meg a fordítástudományban: (1) összehasonlító modell, amely a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveget veti össze, jellegzetessége, hogy statikus, eredményközpontú és az ekvivalencia feltételeit keresi, (2) folyamat-modell, amely a fordítói stratégiákat vizsgálja, jellegzetessége, hogy dinamikus és a tipikus fordítói viselkedést vizsgálja, (3) oksági modell, amely azt vizsgálja mi van hatással a fordításra, és mire van hatással a fordítás (Williams és Chesterman 2002).

Én is ezt a fejlődést jártam be, először a fordítás eredményeképpen létrejött szövegek tulajdonságait tanulmányoztam (összehasonlító modell), majd a fordítók által végzett átváltási műveletek tipológiáját írtam le (a folyamat-modell egyik válfaja), most pedig a feltételezett fordítási univerzálék (explicitáció, implicitáció, egyszerűsítés) állnak kutatásaim központjában (oksági modell).

Milyen szempontok alapján válogattam?

A *Nyelv és fordítás* című válogatott tanulmánykötet, amelyet az olvasó most kezében tart, főként konferenciakötetben megjelent előadásaimat és köszöntőkönyvekbe készült tanulmányaimat tartalmazza. A konferenciakötetben és a köszöntőkönyvben megjelenő művek közös jellegzetessége, hogy nem kerülnek könyvesbolti forgalomba, és nehéz őket megszerezni. Céлом ezzel a válogatással nemcsak az volt, hogy ezeknek a tanulmányoknak a fontosabb gondolatait megmentsem a feledéstől, hanem az is, hogy a felvetett témák további kutatására ösztönözzem a fiatal kutatókat. A továbbiakban a fejezetek sorrendjében szeretnék néhány szót szólni az egyes fejezetek tartalmáról és a válogatás szempontjairól.

1. fejezet: A fordítástudományról

Az első tanulmány Brassai Sámuel fordítással kapcsolatos nézeteiről szól, ez az egyetlen fordítástörténeti munkám. Az 1988-as budapesti Magyar Nyelvészkongresszus témája, *Hagyomány és újítás a nyelvészetben* ihletett arra, hogy a fordítással kapcsolatos gondolkodás történetéhez forduljak. Állításommal, hogy a 19. századi magyar gondolkodók nézetei a fordításról nem tekinthetők a mai értelemben vett fordítástudomány előtörténetének, többen nem értenek egyet, pl. Burián (2003).

Rövid tanulmány következik ezután a magyar fordítástudományi terminológiáról a szombathelyi VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson elhangzott előadás alapján. Sokkal hosszabb kifejtést érdemelne a téma, de talán valakinek kedve támad e rövid tanulmány olvastán, hogy társuljon velem a most 120 szakkifejezésből álló fordítástudományi terminológiai szótár kiegészítésére.

Az első fejezet harmadik tanulmánya a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara megalakulásának tízéves évfordulóján (2003) elhangzott előadásnak a jubileumi kötetben megjelent szövege. A nemzetközi fordításelmélet kialakulásáról sokat és sok helyen írtam, ezt a tanulmányt azért választottam ki e kötet számára, mert nem nyelvész hallgatóság számára készült, és ezért a lehető legáltalánosabban próbáltam tudományunk indulását, fejlődését áttekinteni. A magyar fordítástudományról szóló

rész itt nagyon rövid, akit ez a téma érdekel, a hetedik fejezet első tanulmányában talál részletesebb kifejtést.

2. fejezet: Fordítás és anyanyelv

A második fejezet két tanulmányt tartalmaz. Az első a Nyelvtudományi Intézetben rendezett nyelvi normáról szóló konferencián hangzott el még a 80-as években, és arról szól, hogy miért nem tudják használni a fordítók a magyar nyelvhelyességi szakirodalmat.

A második tanulmány címében található különös megfogalmazás: mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért”, nem az én találmányom, benne volt a Magyar Tudományos Akadémián 2001-ben megrendezett konferencia címében. Ebben az előadásban a fordítás eredményeképpen létrehozott magyar szövegek számítógépes korpuszának megteremtését szorgalmazom, hogy a fordítástudomány reális nyelvi adatok alapján vonhasson le megalapozott következtetéseket a magyar fordítói nyelvhasználatról.

3. fejezet: Nyelvpárok szerinti fordítási problémák

A harmadik fejezet többek között két kedvenc orosz-magyar témájú tanulmányomat tartalmazza, az egyik az idéző igék fordításáról, a másik a frazeologizmusok szó szerinti fordításáról szól. Az idéző igékről szóló cikk alapja, egy 1984-es előadás, amelyet a IX. debreceni Russzisztikai Konferencián tartottam. Azt vizsgáltam benne, hogy az általános jelentésű orosz idéző igék konkretizáló fordítását meg lehet-e indokolni az orosz és a magyar írói nyelvhasználat különbségeivel. Az 1000 idéző igéből álló magyar minta valóban változatosabb igekészletet mutatott Jókai, Mikszáth, Móricz, Sarkadi, Déry műveiben, mint az 1000 idéző igéből álló orosz minta Tolsztoj, Dosztojevszkij, Csehov, Bulgakov, Trifonov műveiben. Később az idéző igék konkretizálását Károly Krisztinával együtt angol-magyar anyagon is megvizsgáltuk (Klaudy és Károly 2005), bár közösen írt tanulmányunkban célunk nem a fordítói nyelvhasználat döntéseinek indoklása, hanem a magyar-angol irányban elmulasztott generalizálási műveletek kimutatása volt.

A harmadik fejezet következő tanulmányát gyakorlati szótárkészítési munka ihlette: az ekvivalensen kívül a szó szerinti fordítást is meg kellett adnom egy képes frazeológiai szótár orosz-magyar változatának elkészítésekor (Dubrovin és Klaudy 1990). Akkor jöttem rá, hogy a szó szerinti fordításnak is több változata van, és e tanulmányban megpróbáltam rendszerezni a választási szempontokat. E majdnem húsz évvel ezelőtt született tanulmány felvételét a válogatásba az indokolta, hogy azóta sem foglalkozott senki a szó szerinti fordítás izgalmas problémájával.

A nyelvpárok szerinti fordítási problémákat vizsgáló fejezetnek a negyedik tanulmánya az 1994-es egeri Magyar Nyelvészkonferencián elhangzott előadásomnak a Szépe-émlékkönyv számára megszerkesztett változata. Azt a kérdést feszegeti, hogy bár jelentésfelbontással és jelentésösszevonással a kétnyelvű szótárakban is gyakran találkozunk, a fordítók mindennapi gyakorlatukban jóval több összevonást és felbontást alkalmaznak, mint amennyi a kétnyelvű szótárakban található. A fordítási

példák mellett a *Magyar-angol szótár* és a *Magyar-német szótár* első ötven igéjét elemzem abból a szempontból, hogy az analitikus vagy a szintetikus formák vannak-e túlsúlyban a szótári megfelelők között.

E fejezet utolsó tanulmánya arról szól, hogy az általam vizsgált négy nyelvben (angol, német, orosz, magyar) és nyolc fordítási irányban hogyan viselkedik a jelzős „főnévi csoport”. A cikk címében található „barátságtalan nyelvpárok” kifejezés arra utal, hogy a jelzős főnévi csoportok szórendjében mutatkozó látszólag egyszerű rendszerbeli különbség (balra bővítés a magyarban vs. jobbra bővítés az indoeurópai nyelvekben), milyen súlyos következményekkel jár a fordításra nézve. A cikk alcíme utalás Dezső Lászlónak *A jelzős „főnévi csoport” kérdései a magyarban* című tanulmányára (1971), amely egyik első nyelvészeti olvasmányom volt, és nagy hatást tett rám.

Ez az öt tanulmány természetesen csak csepp lehet a nyelvpárok szerinti fordítási problémák tengerében. Ezeknek a kérdéseknek sokkal részletesebb leírása található az alábbi könyvekben: *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* (Klaudy 1999), *Angol–magyar fordítástechnika* (Klaudy és Simigné 1995), *Német–magyar fordítástechnika* (Klaudy és Salánki 1996), *Languages in Translation* (Klaudy 2003).

4. fejezet: Szövegszintű fordítási problémák

A kötet negyedik – szövegtani – fejezete szintén csak a jéghegy csúcsa. Mivel kandidátusi értekezésem (*Fordítás és aktuális tagolás* 1987) a fordítás szövegszintű problémáiról szólt, ezt a kérdést hosszú évekig, mondhatni évtizedekig megoldottnak és a magam részéről lezártnak tekintettem. Egyszer, még a 80-as években írtam arról, hogyan lehet az aktuális tagolás elméletét alkalmazni a fordítás oktatásában, ez a tanulmány most megtalálható a negyedik fejezet elején, mint a válogatás legrégebbi, 1984-ben megjelent darabja, de csak 2004-ben tértem vissza a témához. Magyarra fordított európai uniós szövegeket lektorálva észrevettem ugyanis, hogy a téma-réma határok jelölésének eltűnése a magyarra való fordításban éppoly olvashatatlaná teszi az angolból magyarra fordított szövegeket, mint húsz évvel ezelőtt az oroszról magyarra fordított szövegeket. Erről szól e fejezet második tanulmánya.

Ennek a fejezetnek a harmadik tanulmánya, mely a kiváló szövegkutató Békési Imre köszöntésére készült, izgalmas kérdést vet fel: vajon a szövegkoherencia Beaugrande-féle hét ismérve közül mi az, amit a fordítónak önállóan kell megteremtene a célnyelvi szövegben, és mi az, amit az eredeti szöveg alkotója már megteremtett helyette? Rövid kis tanulmány, a válasz további kutatásra vár, de a kérdést nagyon fontosnak tartom.

A szövegtani fejezet negyedik tanulmánya megint csak emlékkönyvi hozzájárulás: a Hegedűs József tiszteletére összeállított emlékkönyv számára készült. Angol-magyar anyagon vizsgálom újra egy olyan problémát, amelyet orosz-magyar anyagon már a 80-as években megvizsgáltam: mi történik a mondatkezdő tematikus alanyokkal a fordításban?

5. fejezet: Fordítási univerzálék

Legújabb kutatásaimat tartalmazza a válogatás ötödik fejezetének négy tanulmánya. A 90-es évek óta foglalkozom az explicitációval, valamint az explicitáció és az

implicitáció viszonyával, amely egy nagyobb témába, a fordítási univerzálék témájába illeszkedik. A fordítási univerzálék a fordítási tevékenység és a fordítás eredményeképp létrejött szövegek nyelvpártól és fordítási iránytól független jellemzői. Kutatásukat a nagyméretű számítógépes fordítási korpuszok tették lehetővé. A fejezet második tanulmánya az általam felállított ún. „aszimmetria hipotézisről” szól, amelynek lényege az a feltételezés, hogy az explicitáció és az implicitáció nem szimmetrikus műveletek, mivel a fordítók – ha van választási lehetőségük – előnyben részesítik és gyakrabban alkalmazzák az explicitálás (konkretizálás, felbontás és betoldás) műveletét, mint az implicitálás (generalizálás, összevonás és kihagyás) műveletét. Az aszimmetria hipotézis úgy illeszkedik a fordítási univerzálék kutatásába, hogy ha igazolódik, közvetett bizonyítéka lehetne az explicitáció univerzális jellegének.

6. fejezet: Kutatásmódszertani kérdések

Amióta 2003-ban megindult a Fordítástudományi Doktori Program, sokat foglalkozom kutatómódszertani kérdésekkel. A válogatás hatodik fejezete az utóbbi időben tartott kutatómódszertani előadásaim anyagát tartalmazza.

Fontosnak tartom a dinamikus kontrasztkról szóló első tanulmányt, amelyben talán sikerült világosan megfogalmaznom a nyelvek kontrasztív nyelvészeti leírásának és fordításszemponturnak leírásának különbségeit. A legfontosabb különbség, hogy a kontrasztív nyelvészek statikus kontrasztokat vizsgálnak, tehát a különböző nyelvi rendszerek előre megállapított kategóriáit vetik egybe, és ezen az sem változtat, ha fordításokat használnak adatbázisként. A fordításközpontú egybevetés pedig két szempontból is dinamikus. Először azért, mert olyan különbségeket vizsgál, amelyek nincsenek előre leírva, listázva és rendszerezve, csak a konkrét fordítási folyamatban kelnek életre. Másodszer azért, mert azt vizsgálja, milyen műveleteket végeznek a fordítók, hogy a fordítás folyamatában találkozók nyelvek dinamikus kontrasztjaiból fakadó nehézségeket leküzdjék.

A fejezet második tanulmánya az aszimmetria hipotézis bizonyításának módszertani kérdéseiről szól, és azt tisztázza, hogy nem a nyelvi rendszerek közötti aszimmetriáról van szó, hanem műveleti aszimmetriáról, amelynek kimutatásához kétirányú egybevetésre van szükség.

A módszertani fejezet utolsó tanulmánya szorosan kötődik a fordítástudományi doktori programban folyó munkához, arról szól, hogyan lehet hipotéziseket megfogalmazni a fordítástudományban, és milyen nehézségekbe ütközik bizonyításuk.

7. fejezet: Fordításoktatás

Az elmúlt húsz évben gyakran írtam a fordítás oktatásáról, mivel a fordítóképzésben részt vevő hallgatók fordításait fontos, és mind ez ideig kihasználatlan adatforrásnak tartom. Hiszek abban, hogy csak az lehet igazán jó fordításkutató, aki maga is műveli, maga is oktatja a fordítást. A hetedik fejezet első tanulmánya a Fordító- és Tolmácsképző Központ 25 éves jubileumára készült kötetben jelent meg. Áttekinti a magyarországi fordításoktatás történetét és kapcsolatát a magyar fordítástudomány kialakulásával.

A hetedik fejezet második tanulmánya a Papp Ferenc 70 éves születésnapján rendezett konferencián hangzott el Debrecenben, és mivel 25 évvel azelőtt első debreceni konferencia-előadásomat is a fordítás oktatásának módszertani kérdéseiről tartottam, arra a kérdésre keresem benne a választ, hogy az elmúlt 25 év alatt végbement-e a valamilyen fejlődés a fordítás oktatásának módszertanában?

Két tanulmányban foglalkozom ebben a fejezetben az európai uniós szövegek fordításának oktatásával, és bár a címből ez nem derül ki, a második tanulmány nemcsak módszertani kérdéseket érint, hanem az európai uniós szövegek fordításának legfontosabb lexikai és grammatikai problémáit is áttekinti.

A hetedik fejezet, és egyben az egész könyv utolsó tanulmánya rendkívül gyakorlatinak látszik: arról szól, hogyan értékelik/értékeljük a fordítási hibákat az életben, a képzésben és a vizsgán. Azért írtam, hogy gyakorlatinak látszik, mert a fordítási hibák megnevezése, súlyozása és értékelése mögött fontos elméleti kérdések húzódnak: miből áll a fordítói kompetencia, mi számít fordítási hibának, kinek a szempontját vegyük figyelembe az értékeléskor stb. Ideális alkalmazott nyelvészeti kutatási téma.

Mire lehet használni a kötetet?

Mint az elmondottakból is kiderül, néha csak vázlatosan kifejtett, de további kutatásra érdemes, vagy további kutatásokra ösztönző témákat nyújtok át a könyvben az olvasónak, akik között remélhetőleg sok doktorandusz hallgató lesz, hiszen a válogatás valójában nekik szól. Összeállításának gondolata akkor merült fel bennem először, mikor 2003-ban az ELTE Nyelvtudományi Doktoriskoláján belül elindult a Fordítástudományi Doktori Program, és régebben megjelent tanulmányaimat szerettem volna doktorandusz hallgatóimnak ajánlani, de nem tudtak hozzájutni. Az ő tájékoztatásukat szolgálja a kötet végén található viszonylag teljes irodalomjegyzék is, amelyben megtalálhatók angol és orosz nyelvű tanulmányaim adatai is, melyek nem kerülhettek be ebbe a kötetbe.

Az elmúlt harminc évben, mint látjuk, sok kedvező változás történt Magyarországon a fordítás kutatása terén. A nyelvészeti fordítástudománynak már megvan a tudományos infrastruktúrája, vannak szakemberek, akik művelik, vannak konferenciák, ahol elő lehet adni az eredményeket, 1999 óta van rendszeresen megjelenő magyar nyelvű folyóirata, a *Fordítástudomány*, 2000 óta van angol nyelvű folyóirata, az *Across Languages and Cultures*, ahol publikálni lehet, és van doktori programja, amely remélhetőleg biztosítja a tudományos utánpótlást. E bevezető végén tézisszerűen szeretnék összefoglalni néhány alapgondolatot a fordítás kutatásáról, amelyek a kötet különböző tanulmányaiban elszórtan felbukkannak ugyan, de fontosnak tartom őket ilyen módon is összefoglalni.

1. Ahogy a tudományról általánosságban elmondható, hogy célja az emberi tapasztalat rendszerbe foglalása, ugyanúgy elmondható a fordítástudományról, hogy célja a fordítói tapasztalat rendszerbe foglalása.

2. A fordítói tapasztalatok rendszerbe foglalására azért van szükség, hogy a fordításról mint kétnyelvű beszédtevékenységről szerzett tudásunk fel tudjon halmozódni, a fordításról való ismereteink egymásra tudjanak épülni.
3. Ahogy a nyelvtudomány sem éri be a nyelvi rendszerek leírásával, hanem az is érdekli, hogyan használják az emberek a nyelvet, a fordítástudományt is a fordítói nyelvhasználat érdekli: hogyan járnak el, hogyan cselekednek (nyelvileg) a fordítók bizonyos (nyelvi) helyzetekben.
4. A nyelvtudomány akkor izgalmas, ha a nyelvet működés közben vizsgálja, a fordítástudomány még izgalmasabb, mert két nyelvet vizsgál „együttes” működés közben.
5. A fordításról és tolmácsolásról való beszéd legyen szakszerű, ne merüljön ki anekdotázásban, leiterjakabok és tolmácsolási bakik emlegetésében.
6. Mivel a fordítói gyakorlatban a problémák naponta újratermelődnek és a megoldások sohasem véglegesek, a fordításról való gondolkodás sem tudott sokáig tudományá rendeződni.
7. A fordítók tevékenységének évszázados tapasztalatai még mindig nincsenek kellőképpen rendszerbe foglalva és általánosítva.
8. Mivel a fordítási folyamatnak sok szereplője van, és a fordítói választásokat sok tényező befolyásolja, a fordítástudomány csak interdiszciplináris tudományterületként képzelhető el.
9. Az általános fordítástudomány célja, hogy minél többet tudjunk meg a fordítás folyamatáról, eredményéről, funkciójáról.
10. A magyar fordítástudomány célja, hogy minél többet tudjunk meg a magyar fordítók és tolmácsok kognitív átváltási folyamatairól, a fordítás eredményeképp keletkezett magyar szövegekről, és a fordítás funkciójáról a magyar társadalomban.
11. A fordítástudomány „segédtudományait” a fenti három kutatási tárgy jelöli ki: a fordítás *folyamatának* kutatásában a pszicholingvisztikával és a kognitív nyelvészetrel, a fordítás *eredményének* kutatásában a szövegnyelvészetrel, a stilisztikával és az irodalomtudománnyal, a fordítás *funkciójának* kutatásában pedig megint csak az irodalomtudománnyal, valamint a szociolingvisztikával és a pragmatikával érintkezik.
12. A fordítás fontos szerepet játszik az anyanyelvi nevelésben mint az anyanyelvi tudatosítás egyedülállóan hasznos eszköze, mert a fordítás az a tevékenység, amely valódi feladatok elé állítja és működésbe hozza az anyanyelvi kompetenciát.
13. A fordításkutatás nagyon alkalmas eszköz a nyelvi formától a gondolatig és a gondolattól a nyelvi formáig vezető út kutatására. Egy nyelven belül ugyanis a nyelvi formát nagyon nehéz a gondolathoz viszonyítani, mert a nyelvi forma születése elválaszthatatlan a gondolattól. A fordítás esetében viszont az eredeti szöveg felfogható úgy, mint a gondolat sajátosan kódolt formája.
14. A fordításkutatás legnagyobb problémája, hogy mihez viszonyítsunk? A független, azaz nem fordított célnyelvi szövegek korpusza ennek a problémának az egyik megoldása lehet.

15. A fordításkutatás előtt óriási feladatok állnak, hiszen a nyelvtudomány összes olyan problémája, amelyet eddig egy nyelv működésének vonatkozásában vizsgáltak, újra felvethető a fordításnak, azaz két nyelv együttes működtetésének a vonatkozásában.

Balatonszabadi – Budapest 2006. augusztus

Klaudy Kinga

Irodalom

- Bart I., Rákos S. (szerk.) 1981. *A műfordítás ma*. Budapest: Gondolat.
- Burián M. 2003. A fordításról való gondolkodás Magyarországon a XVI–XVII. században. *Fordítástudomány* 5. évf. 1. szám. 18–43.
- Dezső L. 1971. A jelzős „főnévi csoport” kérdései a magyarban. *Nyelvtudományi Értekezések*. 76. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Dubrovin, M., Klaudy K. 1990. *Orosz szólások és közmondások képekben*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. 1987. Fordítás és aktuális tagolás. *Nyelvtudományi Értekezések*. 123. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2003. *Languages in Translation*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K., Salánki Á. 1995. *Német-magyar fordítástechnika. A fordítás lexikája és grammatikája*. 1. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K., Simigné Fenyő S. 1996. *Angol-magyar fordítástechnika. A fordítás lexikája és grammatikája*. 2. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K., Lambert, J., Sohár A. 1996. *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K., Károly K. 2005. Implication in Translation: Empirical Evidence for Operational Asymmetry in Translation. *Across Languages and Cultures*. Vol. 6. No. 1. 13–29.
- Revsin, I. I., Rozencvejg, V. Ju. 1964. *Osznovi obscevo i masimovo perevoda*. Moszkva: Viszsaja skola.
- Tarnóczy L. 1966. *Fordítókalauz*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Williams, J., Chesterman, A. 2002. *The Map. A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.